

до скорочення ємності ринків для українського товаровиробника, зменшення ринків збуту та істотне сповільнення економічного зростання.

По-п'яте, ми можемо чітко прогнозувати кон'юнктуру ринків на 10 років, і тому маємо зазначити, що існують загрози зовнішнього характеру, на які Україна практично не впливатиме – акумуляція фінансових та організаційних ресурсів США та ЄС на безкінечні антитерористичні та "продемократичні" кампанії, посилення міграційних рухів, акумуляція в країні численних мігрантів-біженців тощо, що не стільки безпосередньо загрожуватиме в економічній площині, скільки у внутрішньополітичній, зокрема, з боку ескалації радикалізації суспільства.

Таким чином, наведене вище дає змогу зробити такі висновки. По-перше, необхідність визначити домінанту зовнішньополітичної орієнтації може стати для України критичним випробуванням, адже саме з цим пов'язана участь держави у регіональних політичних та економічних союзах. За умов наростання цивілізаційного протистояння держава, що безпосередньо межує з мусульманськими країнами та має активну мусульманську меншину, має проводити найобережнішу політику. По-друге, треба без примар усвідомити, що Україна, попри власної неучасті у військових та військово-політичних блоках, не залишиться осторонь негативних наслідків того глобального конфлікту, який нині маскується у початковій стадії гаслами антитерористичної кампанії. Тому на часі усвідомлення статусу країни у глобальному середовищі та її безпосереднього місця на периферії макрорегіональних утворень: європейського, євразійського та мусульманського. Ефективною вбачається політика, яка спрямує соціально-економічний і політичний стан держави до стабілізації і яка матиме цілком реалістичні розвіткові цілі поряд з підтримкою рівних партнерських стосунків з усіма учасниками цивілізаційного протистояння.

Загалом, Україна має непогані шанси мінімізувати втрати від глобальних змін та катаклізмів, адже український народ психологічно адаптований до труднощів й навіть злиднів, та, з іншого боку, природні ресурси й високий рівень освіченості населення разом із невеликими перетвореннями значних територій країни, надають оптимізму. Окрім того, багатовекторна політика України може як ніколи відсторонити державу від руйнівних потрясінь й втягувань до військових авантур. Сталий розвиток України у глобалізованому світі – це розвиток у світі спільних регіональних інтересів та строгому дотриманні національних соціально-економічних та культурних цінностей, і глобалізація формує особливий виклик до державності саме через зростаючу конкуренцію та політичне регулювання ринків.

УДК 336.2:339. Доц., ст. наук. співроб. Б.А. Карпінський, канд. екон. наук – академік Міжнародної Кадрової Академії

ІНДИКАТОРИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ ЗБАЛАНСОВАНOSTІ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ

Систематизовано дані щодо індикаторів фінансової безпеки держави. Виділено базові засади збалансованості фінансової системи держави. Синтезовано закон зба-

лансованості фінансової системи, розглянуто формульний апарат щодо визначення індикатора рівня її збалансованості з огляду на фінансову безпеку.

*Assoc. prof., senior research officer B.A. Karpinsky – Academician
of International Skilled Academy*

Financial security indicators in the frame of financial system equation of the state

The essential points according to the indicators of financial security of the state are systematized. The base trends of state financial system equation are determined. The law of balanced financial system has been synthesized; formulae toolkit has been given to determine the indicator of level of its equation from the site of the financial security.

Постановка проблеми. Об'єктивні реалії та динаміка світових фінансових взаємовідносин, спрямованість на все вищий рівень у розвитку світових тенденцій як у технічній, так і в економічній сферах, поглиблення глобалізаційних процесів, нарощування темпів загальнотериторіального розвитку тощо, надзвичайно посилюють актуальність проблеми досягнення достатнього рівня збалансованості фінансової системи тієї чи іншої території для створення сприятливого середовища властиво в контексті динамічного соціально-економічного розвитку, а значить і посилення її фінансової безпеки. Аналіз ситуації у фінансовій сфері України свідчить про відчутні диспропорції щодо збалансованості. Зокрема, у січні 2008 р. доходи держбюджету зросли на 35, а видатки (за рахунок спрямованості бюджету на поточні витрати й виплати соціального характеру) – на 75 %. Останнє призвело до того, що дефіцит державного бюджету становив 13,6 млрд. грн. і це при заявленому дефіциті на 2008 рік у рамках 18 млрд. грн.

Таким чином, проблематика, поставлена в статті, має на меті частково компенсувати наявні пробіли в напрямку дослідження окремих аспектів актуальної проблеми виділення індикаторів рівня збалансованості фінансової системи території та провести необхідну систематизацію отриманих наукових результатів у контексті фінансової безпеки території.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема як у частині формування блоку індикаторів, а з ними й ефективного економіко-організаційного механізму балансування фінансової системи території, так і визначення його місця у фінансовій безпеці держави до цього часу не знайшла свого логічного вирішення. Об'єктивно також, що при цьому не можна не помічати епізодичні випадки вживання слів "механізм", "фінансова система", "збалансованість" тощо, проте часто вони стосуються, бюджетних відносин держави й указують на необхідність урівноваження доходів та видатків відповідної території чи галузі, або ж розкривають сутність окремих напрямків економічних знань, що безпосередньо не мають стосунку до збалансованості фінансової системи. Серед небагатьох науковців, що певним чином звертались до проблематики визначення й упорядкування фінансової системи держави, а також формування економіко-організаційного механізму її збалансованості за індикаторами фінансової безпеки можливо виділити О.І. Барановського, Ю.Я. Вавилова, О.Д. Василика, О.С. Власюка, М.М. Єрмошенка,

О.М. Ковалюка, О.П. Крайник, М.І. Крупку, І.Р. Михасюка, О.В. Луцишина, В.М. Опаріна, В.В. Прядко, В.М. Родіонову, В.Ф. Столярова, С.Г. Шклярука, В.М. Федосова

Зокрема, М.І. Крупка у поданому в його монографії проєкті Концепції формування фінансово-кредитного механізму розвитку інноваційної економіки в Україні зазначає, що одним із завдань фінансово-кредитного механізму за умов переходу до ринку є **"забезпечення збалансованості в економіці"** [18, с. 491]. Відповідно до слів В.С. Толуб'яка, "найнадійнішим джерелом доходів, як місцевого, так і державного бюджетів є податки. Проблемою лишається визначення оптимальних форм і методів перерозподілу доходів, **збалансування** державних і місцевих інтересів у бюджетному процесі, їхнє фінансове забезпечення" [27, с. 68]. Водночас, Л.М. Ликова наголошує, що "податкова система може бути визнана **збалансованою**, якщо вона забезпечує щорічне зростання надходжень доходів, адекватно до зростання первинних витрат бюджетної системи при цьому" [19, с. 23]. Ю. Архангельський зазначив, що "найважливіша аксіома економіки – **збалансованість** натуральних і фінансових показників" [1, с. 47].

Невирішені раніше частини загальної проблеми. У працях більшості вчених досліджуються окремі аспекти фінансової системи держави без їхнього ув'язування з індикаторами фінансової безпеки, не говорячи вже за потребу у врахуванні принципів збалансованості на різних рівнях. Проведений аналіз свідчить, що в Україні недостатньо фундаментальних досліджень, присвячених проблематиці національної безпеки, особливо її економічної складової, а також вироблення нових підходів щодо розроблення індикаторів рівня збалансованості. Виходячи із цього, доцільною є подальша системне розроблення підходів у напрямку виділення особливостей та показникової бази щодо індикатора збалансованості фінансової системи держави у контексті фінансової безпеки [9-17, 28, 31].

Цілі статті. Синтезувати понятійний апарат, виділити показникову базу та сформулювати підходи щодо визначення індикатора збалансованості фінансової системи держави із урахуванням засад фінансової безпеки.

Виклад основного матеріалу. Для оцінки рівня фінансової безпеки використовують різноманітні оціночні фінансові індикатори-показники. Зокрема, О.І. Барановський зазначає, що "фінансові індикатори характеризують тенденції розвитку фінансової та грошово-кредитної системи держави, що склалася, з точки зору її відповідності вимогам економічної безпеки держави. В їх ряду: завищення ставок відсотка за кредит порівняно з нормою прибутку; зниження частки довгострокових кредитів у кредитних вкладеннях в економіку; зниження рентабельності продукції; темпи інфляції і зростання заборгованості із заробітної плати та соціальних трансфертів; перекося в рівнях рентабельності й індексів цін виробників по галузях; дефіцит бюджету; збільшення частки витрат населення на придбання іноземної валюти"[2, с. 90].

Водночас, дослідники В. Шлемко й І. Бінько вважають, що необхідно активно задіювати моніторингові дослідження в системі фінансової безпеки. Щодо тенденцій у змінах величин відповідних індикаторів. До кагорти інди-

каторів, за якими доцільно проводити властиво моніторинг, ці автори відносять: дефіцит Державного бюджету; рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет України; рівень монетизації ВВП; ступінь доларизації національної економіки; швидкість обігу готівки; відсоткова ставка за банківський кредит; ставка рефінансування НБУ; відношення суми валових міжнародних резервів НБУ до загальної суми річного імпорту; валютний курс; питома вага довгострокових банківських кредитів у загальному обсязі наданих кредитів; відношення суми власних обігових коштів підприємств до суми залучених обігових коштів; питома вага податків в обсязі ВВП [30, с. 48].

Дещо відмінний підхід, який ґрунтується на стані забезпеченості держави та населення матеріальними, трудовими та фінансовими ресурсами запропоновано Г. Пастернак-Таранушенко. Для його визначення необхідно використовувати систему критичних обмежень (СКО), що складається із трьох синтезованих (узагальнених) показників-індикаторів, через значення яких можна здійснювати моніторинг (відстеження) стану (рівня) безпеки держави. Кожний із синтезованих показників має складатися з певної кількості простих показників, які збираються відповідними підрозділами Державного комітету статистики України, міністерств і відомств [24, с. 16].

Великий масив індикаторів фінансової безпеки, який дає змогу характеризувати її стан у статичній та динамічній, запропоновано М.М. Єрмошенком [8, с. 56]. Зокрема, до них він відносить:

- показники реального й номінального валового внутрішнього продукту;
- *індикатори бюджетного сектора*: дефіцит бюджету; доходи (податок на прибуток, податок на додану вартість, акцизний збір, прибутковий податок, доходи від зовнішньоекономічної діяльності тощо); доходи в цілому у відсотках до ВВП; видатки (по укрупнених статтях бюджету); фінансування дефіциту;
- *індикатори державного боргу*: внутрішній борг (у цілому, у відсотках до ВВП, у відсотках до доходів бюджету, витрати на обслуговування внутрішнього боргу); зовнішній борг, витрати на його обслуговування;
- *індикатори грошово-кредитного сектора*: стан платежів у народному господарстві; баланс доходів та грошових витрат населення; загальна грошова маса в обігу; рівень доларизації грошового обігу; грошова маса поза банками (готівка в обігу); грошова маса коштів на розрахункових і поточних рахунках; строкові депозити та інші кошти на рахунках капітальних вкладень підприємств та організацій, кошти Держстраху та валютні заощадження; кошти клієнтів за трастовими операціями банків; випуск в обіг готівки; розміщення грошової маси у підприємств та організацій (строкові депозити, депозити до запитання, інші кошти), у домашніх господарствах (заощадження, строкові депозити, депозити до запитання), валютні заощадження, кошти клієнтів за трастовими операціями банків (юридичних осіб, фізичних осіб); обсяг безготівкових розрахунків; повернення валютних коштів з-за кордону; розмір заборгованості із заробітної плати, пенсій та інших соціальних виплат; обсяги кредитного обслуговування народного господарства (у тому числі у національній валюті, в іноземній валюті); кредити НБУ; кредити комерційних банків (короткострокові кредити, довгострокові кредити, прострочена заборгованість нерезидентам у національній і іноземній валюті); депозити юридичних і фізичних осіб – нерезидентів (у національній ва-

люті, в іноземній валюті); процентні ставки (встановлена облікова ставка НБУ, середня процентна ставка комерційних банків за кредитами, за депозитами); розміри тіньової економіки;

- *індикатори інфляції*: розмір інфляції в цілому по країні; зростання цін на продовольчі та непродовольчі товари, послуги, а також оптових цін підприємств;
- *індикатори інвестиційної сфери*: обсяг капітальних вкладень вітчизняних підприємств усіх форм власності; розмір іноземних інвестицій в акції вітчизняних підприємств; розмір іноземних кредитів в інвестиції (у тому числі товарні, а також отримані під гарантії Кабінету Міністрів України);
- *індикатори валютного ринку*: обмінний курс гривні до долара США; обсяг валютних торгів; обсяги купівлі готівки; обсяги продажу готівки; золотовалютні резерви країни;
- *індикатори банківської системи*: кількість банків (за реєстром), у тому числі за формами власності; сплачений статутний фонд банків; середній розмір сплаченого статутного фонду на один діючий банк; розмір чистого прибутку банків; оборот банків;
- *індикатори фондового ринку*: національний індекс акцій; обсяг продажу цінних паперів та їх похідних; обсяг купівлі цінних паперів та їх похідних; обсяг щорічної емісії цінних паперів; обсяг випуску, розміщення й обслуговування ОВДП, ОЗДП, ОВДОП; кількість довірчих товариств; обсяг сплачених довірчими товариствами статутних фондів; розмір сплаченого статутного фонду на одне довірче товариство; загальна вартість активів, що управляється довірчими товариствами, обсяг їх доходів;
- *індикатори страхового сектора*: кількість страхових організацій; обсяг сплачених ними статутних фондів; розмір сплаченого статутного фонду на одну страхову організацію; обсяг страхових послуг; обсяг отриманих страхових премій [8, с. 67-69].

Варто зазначити, що вчений І. Ластовченко пропонує, щоб система фінансових показників була структурно розмежована на макроекономічні, зведені та індивідуальні. Так, він до макроекономічних фінансових показників відносить: загальний обсяг фінансових ресурсів; загальний обсяг доходів бюджетів; загальний обсяг видатків бюджетів; загальну величину зовнішнього та внутрішнього боргу; загальний обсяг грошових надходжень; загальний обсяг страхових і резервних фондів. Зведені показники поділяють: на зведені показники загальнодержавного рівня (витрати зведеного бюджету за основними напрямками витрат); показники, що характеризують фінанси економіки в цілому або окремих підрозділів; показники фінансового ринку [21, с. 74-76].

Більш системний підхід, на думку автора даного дослідження, запропоновано О.І. Барановським, який виділив структурні групи (підсистеми) індикаторів фінансової безпеки для характеристики об'єкта економічної й фінансової безпеки, а саме [2, с. 94-98]:

- індикатори фінансової безпеки громадян;
- індикатори фінансової безпеки домашніх господарств;
- індикатори фінансової безпеки підприємств, організацій і установ;
- індикатори фінансової безпеки галузі;
- індикатори фінансової безпеки регіонів;
- індикатори фінансової безпеки банківської системи;
- індикатори фінансової безпеки фондового ринку;
- індикатори фінансової безпеки держави.

Зокрема, до індикаторів фінансової безпеки держави О.І. Барановський відносить такі індикатори:

- розмір ВВП і національного доходу;
- приріст (падіння) ВВП;
- "розрив" ВВП (різниця між потенційним (умовно визначається як обсяг виробництва за умов повної зайнятості) і фактичним випуском продукції у відсотках, що дає змогу фіксувати значення "перегріву", або падіння виробництва);
- обсяг фінансових ресурсів країни;
- співвідношення обсягу фінансових ресурсів держави й ВВП частка перерозподілу ВВП через держбюджет;
- рівень збирання податків;
- співвідношення темпів зростання фінансових ресурсів, що формуються в реальному секторі економіки, до темпів зростання грошової маси в обігу;
- норма національних заощаджень;
- співвідношення між обсягами залученого капіталу та експортом вітчизняного капіталу;
- співвідношення цін на зовнішньому й внутрішньому ринках;
- розмір сукупних внутрішніх і іноземних інвестицій;
- відношення загального обсягу інвестицій (внутрішні й іноземні) до ВВП;
- відношення прямих іноземних інвестицій до ВВП;
- частка іноземних інвестицій у сукупних капітальних вкладеннях;
- величина іноземних інвестицій на душу населення;
- покриття потреби держави в інвестиційних ресурсах грошовою масою;
- обсяг іноземних кредитів;
- частка іноземного капіталу в сукупному капіталі банківської системи;
- співвідношення між прямими та портфельними інвестиціями;
- ризик інвестиційних проектів;
- роздрібний товарообіг;
- рівень і темпи інфляції;
- співвідношення між темпами інфляції та економічним зростанням;
- розмір грошової маси;
- відношення грошової маси до ВВП (рівень монетизації економіки);
- відношення грошової бази до ВВП;
- співвідношення готівки й грошової маси;
- співвідношення між темпами приросту грошової маси й економічного зростання;
- співвідношення між темпами приросту грошової маси й кредиторської заборгованості;
- відношення грошового агрегату М2 у національній валюті до грошової бази (грошовий мультиплікатор);
- швидкість обігу грошових агрегатів;
- співвідношення між темпами зростання грошової маси й споживчих цін;
- співвідношення грошової маси й сумарної простроченої заборгованості;
- ставка рефінансування (номінальна й реальна);
- обсяг валютного ринку;
- обсяг іноземної валюти відносно гривневої маси;
- обсяг готівкової іноземної валюти до обсягу готівкових гривень;
- номінальний обмінний курс гривні;
- реальний обмінний курс гривні;

- показник відхилення обмінного курсу гривні (частка відхилення курсу в обмінних пунктах від офіційного обмінного курсу);
- співвідношення між валютним курсом і паритетом купівельної спроможності валют;
- показник відхилення розподілу іноземної валюти (частка валюти, яка розміщується шляхом неринкових адміністративних механізмів і не продається на офіційних валютних торгах);
- вартість підтримання одного пункту курсу національної валюти;
- доларова відсоткова ставка;
- обсяг валютних резервів;
- достатність валютних резервів (відношення валютних резервів до обсягу імпорту);
- рівень доларизації економіки;
- стійкість національної валюти;
- рівень наповненості вартості національної валюти резервами в іноземній валюті;
- рівень бюджетного дефіциту;
- частка негрошових розрахунків у доходах і видатках держбюджету;
- бюджетний норматив на душу населення для *i*-го регіону з фінансування *i*-ої галузі бюджетного фінансування;
- кількість дотаційних регіонів;
- рівень дотаційності бюджетів адміністративно-територіальних одиниць;
- рівень фінансування мінімальних бюджетних потреб;
- частка зовнішніх запозичень у покритті дефіциту бюджету;
- співвідношення між темпами економічного зростання й бюджетним дефіцитом;
- співвідношення між величиною державних витрат і темпами приросту ВВП на душу населення;
- співвідношення офіційної й тіньової економіки;
- розмір вивезення капіталу за кордон;
- розрив у доходах між найбільш і найменш забезпеченими групами населення;
- чисельність населення із грошовими доходами, нижчими від прожиткового мінімуму;
- співвідношення імпорту до чистих золотовалютних резервів;
- розмір державного боргу (внутрішнього й зовнішнього);
- співвідношення внутрішнього й зовнішнього боргу до ВВП;
- обсяг зростання державного боргу за рік;
- відношення заборгованості Уряду за державними цінними паперами до ВВП;
- відношення обсягу зовнішнього боргу до загальних валютних надходжень країни;
- відношення валового державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг;
- відношення розміру обслуговування зовнішнього боргу до експорту (норма обслуговування боргу);
- відношення короткострокової зовнішньої заборгованості до поточних бюджетних надходжень;
- відношення сукупних платежів з обслуговування внутрішнього боргу до доходів бюджету;
- відношення поточних потреб в обслуговуванні й погашенні внутрішнього боргу до податкових надходжень бюджету;
- співвідношення між обсягами внутрішньої й зовнішньої заборгованості;

- співвідношення між темпами зміни державного боргу й темпами економічного зростання;
- співвідношення рівня внутрішніх і світових цін;
- дефіцит платіжного балансу;
- загальний обсяг страхових і резервних фондів.

О.І. Барановський у своєму дослідженні справедливо зазначає, що "відмінною особливістю індикаторів економічної й фінансової безпеки є їх порогове (мінімальне, максимальне, гранично припустиме) значення" [2, с. 94].

У Методиці розрахунку рівня економічної безпеки України (наказ Міністерства економіки України від 02.03.2007 р. № 60) виділено окремий блок як щодо індикаторів, так і їх порогових значень у контексті окремих елементів фінансової безпеки (табл. 1).

Табл. 1. Індикатори стану фінансової безпеки України та їхні порогові значення

№ з/п	Індикатор, одиниця виміру	Порогове значення, $x_{\text{опт}}$
1	2	3
1. Бюджетна безпека		
1.1	Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет (без урахування доходів Пенсійного фонду), %	не більше 30
1.2	Відношення дефіциту, профіциту державного бюджету до ВВП, %	не більше 3
1.3	Покриття дефіциту зведеного бюджету за рахунок зовнішніх запозичень, %	не більше 30
1.4	Відношення дефіциту, профіциту торговельного балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі, %	не більше 5
1.5	Обсяг трансфертів із державного бюджету, % до ВВП	не більше 10-15
1.6	Амплітуда коливань бюджетних видатків на одну особу між регіонами України, %	не більше 20-30
2. Безпека грошового ринку та інфляційних процесів		
2.1	Відношення обсягу грошового агрегату М3 до ВВП (рівень монетизації), %	не більше 50
2.2	Відношення ВВП до обсягу грошового агрегату М2 (швидкість обігу), кількість обертів	не більше 2
2.3	Обсяг готівки, % до ВВП	не більше 4
2.4	Рівень інфляції (до грудня попереднього року), %	не більше 107
2.5	Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитів, наданих комерційними банками, %	не менше 30
2.6	Рівень середньої процентної ставки кредитів комерційних банків відносно інфляції, %	не більше 5
3. Валютна безпека		
3.1	Темп зміни індексу офіційного курсу гривні до долара США до показників попереднього періоду, %	не більше 6
3.2	Відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів депозитів (рівень доларизації), %	не більше 25
3.3	Валові міжнародні резерви України, місяці імпорту	не менше 3
4. Боргова безпека		
4.1	Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %	не більше 55
4.2	Відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП, %	не більше 25

1	2	3
4.3	Рівень зовнішньої заборгованості на одну особу, дол. США	не більше 200
4.4	Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	не більше 70
4.5	Відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	не більше 12
4.6	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходу державного бюджету, %	не більше 20
4.7	Відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП, %	не більше 30
4.8	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування внутрішнього боргу до доходів державного бюджету, %	не більше 25
4.9	Відношення заборгованості уряду за державними цінними паперами до ВВП, %	не більше 30
5. Безпека страхового ринку		
5.1	Показник проникнення страхування (страхової премії до ВВП), %	8-12
5.2	Показник "щільності страхування" (страхові премії на одну особу), дол. США	не менше 140
5.3	Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %	не менше 30
5.4	Рівень страхових виплат, %	не менше 30
5.5	Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, %	не більше 25
5.6	Частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі, %	не більше 30
6. Безпека фондового ринку		
6.1	Відношення обсягу номінальної капіталізації ринку акцій до ВВП, %	60-90
6.2	Дохідність облігацій внутрішньої державної позики, %	3-4
6.3	Частка покриття державними цінними паперами внутрішнього державного боргу, %	не більше 30
7. Банківська безпека		
7.1	Частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, %	не більше 30
7.2	Обсяг кредитування банками реального сектора економіки, % до ВВП	не менше 30

Індикатори фінансової безпеки можуть сигналізувати про тенденції виникнення або протікання тих чи інших проблемних ситуацій, диспропорції розвитку (табл. 2) [2, с. 99].

Хоча і наявні принципові підходи щодо індикаторів фінансової безпеки, однак фундаментальність та й масштабність проблеми, різноплановість самого змісту фінансової безпеки та її забезпечення вимагають також формування системної інформаційно-аналітичної бази моніторингу індикаторів фінансової безпеки, нормативного визначення основних джерел накопичення первинної інформації з питань фінансової безпеки на кожному рівні [2, с. 12, 5-7]. Ще більша проблемність у контексті економічної безпеки стосується властиво індикаторної оцінки та порівняння збалансованості фінансової системи.

Насамперед (до розгляду власне збалансованості фінансової системи), доцільно розглянути схему побудови безпосередньо фінансової системи, при

чому на рівні держави як основоположної складової побудови світової фінансової системи, яка схематично, із відповідними внутрішніми динамічними зв'язками, зображена на рис. 1.

Табл. 2. Сигналізування окремих індикаторів фінансової безпеки

Види індикаторів	Про що сигналізують
Підвищення рівня й темпів інфляції, зростання заборгованості по заробітній платі, соціальних виплатах	Порушення принципу справедливості щодо розподілу благ
Завищення відсоткових ставок, зниження частки довгострокових кредитів, зниження рівня рентабельності	Порушення принципу ефективності виробництва
Наявність бюджетного дефіциту	Розлад фінансової системи
Покриття бюджетного дефіциту зовнішніми позиками	Збільшення навантаження на платіжний баланс країни
Зростання частки витрат грошових доходів населення на придбання іноземної валюти	Втрата довіри до національної грошової одиниці
Наявність цінових диспропорцій	Завищена прибутковість одних галузей за заниженої прибутковості інших
Нарощування внутрішнього державного боргу в умовах падіння виробництва та інвестиційної активності	Держава потрапляє до "боргової пастки"
Зростання зовнішньої заборгованості на фоні спаду виробництва	Зростання залежності економічної політики держави від інтересів держав-кредиторів
Значна нерівномірність доходів як по галузевій, так і по територіальній вертикалі та по демографічній горизонталі	Порушення умов збалансованого функціонування національної економіки

Рис. 1. Загальна схема побудови фінансової системи держави

Отже, згідно з поданою схемою, фінансова система держави складається з фінансів держави, підприємств та домогосподарств, які є тісно взаємопов'язаними завдяки стійким фінансово-економічним відносинам між собою [3-4, 20, 22-23, 25-26, 29].

Окрім цього, охарактеризуємо поняття збалансованості фінансової системи на різних рівнях:

1. **Збалансованість фінансової системи держави** – оптимальне поєднання регулюючих важелів впливу держави на забезпечення виконання програмних фінансових заходів із пошуком раціональних шляхів реалізації планів економічного розвитку на всіх рівнях.
2. **Збалансованість фінансової системи регіону** – цілеспрямоване формування та реалізація заходів фінансової регіональної політики щодо забезпечення відповідності між реальними потребами та наявними можливостями економічного розвитку регіону.
3. **Збалансованість фінансової системи території** – досягнення такого стану території, за якого можна вести мову про її повну самозабезпечуваність та самовідтворення, а також наявність перспектив незалежного розвитку. Інакше кажучи, мова йде про ситуацію, за якої потреби конкретної території, хоча б на певний момент часу, відповідають її можливостям. В ідеалі досягнути цього на практиці майже неможливо.

У схематичному вигляді взаємовплив збалансованостей фінансових систем різного рівня (від глобального – I рівень до території – V рівень) наведено на рис. 2.

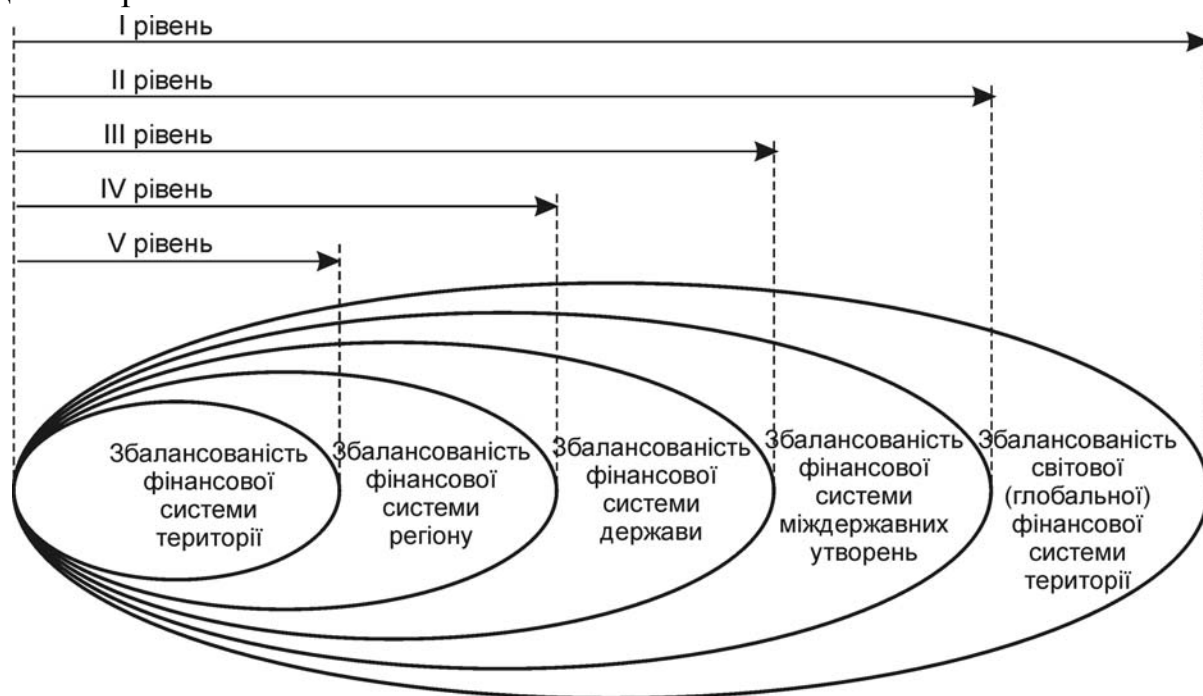

Рис. 2. Взаємовплив збалансованостей різнорівневих фінансових систем

При безпосередньому розгляді поставленої проблематики щодо принципового виділення індикатора збалансованості неможливо обійтися без детального обговорення центральних питань – індикатора рівня рівноважного стану, індикатора меж розбалансованості, механізмів регулювання даних ін-

дикаторів, що в концентрованому вигляді визначається через функціонування *закону збалансованості фінансової системи*, уперше сформульованого в [9-10], основними положеннями якого є:

Кожна фінансова система є максимально стійкою за умови дотримання рівноваги між внутрішніми та зовнішніми фінансовими збуреннями, що може також зумовлювати її динамічний розвиток.

Початково фінансова система є самозбалансованою та залишається такою до моменту впливу на неї будь-яких внутрішніх чи зовнішніх фінансових збурень. При прояві впливу на фінансову систему (що перебуває в рівновазі) конкретного збурення, яке порушує рівноважний фінансовий стан, рівновага прагне зміститися в напрямку послаблення зовнішнього збурення, стимулювальним фінансові процеси.

У випадку фіксації стійкого недосягнення рівноважного стану між внутрішніми та зовнішніми фінансовими збуреннями у фінансовій системі настає етап прояву в ній явища дисбалансу. Динаміка відображення закону збалансованості фінансової системи на довготривалому часовому проміжку в цілому підпорядковується циклічності розвитку складних економічних систем.

У формульному вигляді закон збалансованості фінансової системи має вигляд:

$$PBZ \text{ ФС} = PZZ \text{ ФС}, \quad (1)$$

де: $PBZ \text{ ФС}$ – рівень (індикатор) внутрішніх збурень фінансової системи; $PZZ \text{ ФС}$ – рівень (індикатор) зовнішніх збурень фінансової системи.

Зазначимо, що інтегральний індикаторний рівень збурень конкретної системи залежить від реальних величин факторів позитивного та негативного впливів, які можуть набувати як кількісне, так і якісне значення. Виходячи із цих допущень, індикаторний рівень рівноваги (збалансованості) фінансової системи обчислюється за такою формулою:

$$\begin{array}{c} \text{Індикатор рівня} \\ \text{рівноваги} \\ \text{(збалансованості)} \\ \text{фінансової} \\ \text{системи} \end{array} = \frac{\begin{array}{c} \text{Відносна величина} \\ \text{факторів позитивного} \\ \text{впливу} \end{array} - \begin{array}{c} \text{Відносна величина} \\ \text{факторів негативного} \\ \text{впливу} \end{array}}{\begin{array}{c} \text{Відносна величина} \\ \text{порівняльного показника} \end{array}}. \quad (2)$$

Доцільно також наголосити, що при визначенні індикатора рівня збалансованості фінансової системи необхідно додатково враховувати той факт, що насправді в динамічному середовищі стан ідеальної збалансованості (повної відповідності впливів позитивних та негативних факторів на фінансову систему) є майже недосяжним. Отже, мова має йти про знаходження зазначеного вище індикаторного рівня в певних межах розбалансованості. Практично саме коректне визначення величини розкриття даних меж є проблемним питанням, водночас ці межі можна реально виміряти за допомогою запропонованих формул розрахунку індикатора рівня збалансованості фінансової системи. Зазначимо, що на величину даних меж впливають різноманітні чинники, зокрема, відповідні величини похибки обчислення кола досліджуваних позитивних та негативних показників з огляду на вибіркового характер обсте-

ження, заокруглення, логічні або ж механічні помилки, вплив додаткових факторів тощо. Виходячи із цих передумов, запропонований формульний варіант для обчислення індикаторних меж розбалансованості має такий вигляд:

$$BM = +\sqrt[r]{\prod_{i=1}^r \Delta n_i}, \quad (3)$$

$$HM = +\sqrt[m]{\prod_{i=1}^m \Delta n_i}, \quad (4)$$

де: BM та HM – відповідно індикатори верхньої та нижньої межі розбалансованості фінансової системи території; r – кількість показників певної групи, які позитивно впливають на збалансованість фінансової системи; m – кількість показників певної групи, які негативно впливають на збалансованість фінансової системи; Δn_i – величина похибки розрахунку позитивного показника впливу на фінансову систему даного регіону області у межах конкретної групи; Δn_j – величина похибки розрахунку негативного показника впливу на фінансову систему даного регіону області у межах конкретної групи.

За умови відсутності варіантів вимірювання рівня похибки або ж недоцільності чи неможливості проведення подібних розрахунків, можливо виміряти допустимі межі індикатора розбалансованості за допомогою експертних оцінок.

Також, з метою прогнозування та оцінки майбутніх тенденцій щодо збалансованості фінансової системи території доцільно на основі отриманих у попередні періоди дослідження даних визначати середній, найвищий та найнижчий індикатори рівня збалансованості для даної конкретної території дослідження як у розрізі окремих показників і їхніх груп, так і в цілому по регіону. При цьому необхідно розуміти, що із часом обчислені індикатори рівня збалансованості території можуть змінюватися, і виходити за допустимі індикаторні межі.

Висновки. На даний час як у світі, так і в Україні сформовано значний масив індикаторів щодо визначення параметрів фінансової безпеки та її безпосереднього прояву у фінансовій системі. Їхнім спільним недоліком є те, що вони охоплюють окремі складники фінансової безпеки, не даючи змоги інтегрально оцінювати та порівнювати різнорівневі фінансові системи. Окрім того, для їхнього визначення необхідна значна статистична база, яка не завжди є доступною для дослідників у первісному вигляді, що може спотворювати й кінцеву оцінку за допомогою даних індикаторів.

Більш оптимальним є подання індикатора збалансованості фінансової системи з урахуванням засад фінансової безпеки. Зокрема, розглянуто закон збалансованості фінансової системи та на його основі сформовано відповідний формульний апарат для оцінки індикатора збалансованості. Останнє дає змогу оперативно оцінювати індикатор рівня збалансованості й до цього всього в інтегральному вигляді, що дає змогу рекомендувати дану оцінку для задіявання на різних рівнях державного управління фінансової системи з урахуванням особливостей фінансової безпеки.

Література

1. **Архангельський Ю.** Про необхідність державного планування ринкової економіки// Економіка України. – 2004, № 3. – С. 47-52.
2. **Барановський О.І.** Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): Монографія. – К.: КНТЕУ, 2004. – 759 с.
3. **Василик О.Д.** Теорія фінансів: Підручник. – К.: НІОС, 2003. – 416 с.
4. **Галіцин В.К.** Системи моніторингу: Монографія. – К.: КНЕУ, 2000. – 231 с.
5. **Головченко О.М.** Економічна безпека України і показники її оцінки// Вісник Одеського ін-ту внутрішніх справ. – 2004, № 2. – С. 237-240.
6. **Денисюк В.** Щодо вдосконалення системи індикаторів для управління інноваційним розвитком// Економіст. – 2004, № 6. – С. 55-59.
7. **Долішній М., Побурко Я., Карпов В.** Про рівномірність економічного розвитку регіонів України// Регіональна економіка. – 1997, № 2. – С. 7-17.
8. **Засади формування бюджетної політики держави:** Монографія/ За наук. ред. М.М. Єрмошенка. – К.: НАУ, 2003. – 284 с.
9. **Карпінський Б.А.** Закон збалансованості фінансової системи та його місце в трансформації економіки держави/ Економічні проблеми ринкової трансформації України: Тези доп. Всеукраїнської наук.-практ. конф. – Львів: ЛБІ НБУ. – 2002, 3-4 грудня. – С. 106-107.
10. **Карпінський Б.А.** Закон збалансованості фінансової системи та проблема інноваційного розвитку економіки// Проблеми впливу фінансової системи на інноваційний розвиток економіки: Зб. тез доп. – Львів: НУ "Львівська політехніка". – 2003, 28 березня. – С. 11-13.
11. **Карпінський Б.А.** Збалансованість фінансової системи держави: методологічні основи// Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Економічні проблеми ринкової трансформації України: Зб. наук. праць/ Ред. М.І. Долішній. – Львів: НАН України, ІРД. – 2003, вип. 1 (XXXIX). – С. 39-49.
12. **Карпінський Б.А.** Збалансованість фінансової системи: методологія, оцінка, порівняння: Монографія. – Львів: Логос, 2005. – 496 с.
13. **Карпінський Б.А.** Методологія збалансованості фінансової системи держави// Вісник Львівського державного фінансово-економічного ін-ту. Економічні науки. – Львів: ЛДФЕІ. – 2003, № 4. – С. 6-15.
14. **Карпінський Б.А.** Регіональна фінансова збалансованість: українські та європейські моделі// Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Регіональна політика: досвід Європейського Союзу та його адаптація до умов України: Зб. наук. праць/ Ред. М.І. Долішній. – Ч. II. – Львів: НАН України, ІРД. – 2003, вип. 5 (XLIII). – С. 121-136.
15. **Карпінський Б.А., Божко С.М.** Продуктивність і сталий розвиток економіки: Монографія. – Львів: Логос, 2004. – 274 с.
16. **Карпінський Б.А., Божко С.М., Карпінська О.Б.** Макроекономіка: зростання і сталий розвиток. Навч. пос. – К.: ВД "Професіонал", 2006. – 282 с.
17. **Карпінський Б.А., Залуцька Н.С.** Стратегіологія розвитку регіону: формування та механізми// Стратегія регіонального розвитку: формування та механізми реалізації: Матер. щорічної Міжнар. наук.-практ. конф. У 2-х томах, т. 1. – Одеса: ОРІДУ НАДУ. – 2007, 31 жовтня. – С. 335-337.
18. **Крупка М.І.** Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – 608 с.
19. **Лыкова Л.Н.** Проблемы сбалансированности российской налоговой системы// Финансы. – 2002, № 5. – С. 22-25.
20. **Михасюк І., Мельник А., Крупка М., Залога З.** Державне регулювання економіки. – Львів: Українські технології, 1999. – 639 с.
21. **Мунтіян В.І.** Економічна безпека України. – К.: КВІЦ, 1999. – 464 с.
22. **Нестеров В.В., Желтов Н.С.** Финансовая система и экономика. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 432 с.
23. **Опарін В.** Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти): Монографія. – К.: КНЕУ, 2006. – 240 с.
24. **Пастернак-Таранушенко Г.** Економічна безпека держави: статика процесу забезпечення. – К.: Кондор, 2002. – 302 с.
25. **Радіонова І.Ф.** Загальна макроекономічна нерівновага: зміст теорії та можливості застосування// Економічна теорія. – 2007, № 2. – С. 81-93.

26. Стукало Н.В. Глобалізація та розвиток фінансової системи України// Фінанси України. – 2005, № 5. – С. 29-35.
27. Толуб'як В.С. Удосконалення формування доходів місцевих бюджетів// Фінанси України. – 2002, № 11. – С. 68-71.
28. **Фінансово-економічний** аналіз: Підручник/ Буряк П.Ю., Римар М.В., Бець М.Т., Карпінський Б.А. та ін/ Під заг. ред. П.Ю. Буряка, М.В. Римара. – К.: ВД "Професіонал", 2004. – 528 с.
29. Шклярчук С.Г. Финансовая система: структура, механизм функционирования, оптимизация: Монография. – К.: Нора-принт, 2003. – 568 с.
30. Шлемко В.Т., Бінько І.Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення. – К.: НІСД, 1997. – 144 с.
31. Karpinsky B.A., Bozsko S.M. Economic growth at sustainable development of economy. The monography. – L'viv: Prostir-M, 2006. – 376 p.
-

УДК 658.17:657.1

Доц. О.І. Ященко, канд. екон. наук;
магістрант О.М. Майданська – Львівська КА

СТРАТЕГІЧНИЙ ПІДХІД В УПРАВЛІННІ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто проблему стратегічного управління витратами підприємств, визначено роль та місце управлінського обліку в системі стратегічного управління витратами та запропоновано модель розроблення та реалізації стратегії зниження витрат на підприємствах.

*Assoc. prof. O.I. Yashchenko; undergraduate O.M. Maidanska –
L'viv commercial academy*

Strategic approach in costs management of the enterprise

It is studied the enterprise costs strategic management problem, determined the role and the place of the management accounting in the costs strategic management system and propounded the model of the enterprise reducing costs strategy development and implementation.

Перед кожним підприємством, що працює в ринкових умовах, постає проблема його виживання і забезпечення безперервного розвитку. Перспективи розвитку підприємства в умовах посилення конкуренції та зниження норми прибутку значною мірою залежать від поведінки витрат та управління ними. Вміння планомірно і раціонально керувати витратами в періоди погіршення кон'юнктури ринку підвищує шанси підприємства на виживання. У цьому контексті дієвим інструментарієм є грамотно організований та ефективно здійснюваний процес стратегічного управління витратами, який за своєю сутністю означає управління в довгостроковому періоді всією діяльністю підприємства, тому що охоплює всі сторони процесів, які в ньому відбуваються.

Актуальність проблеми управління витратами впливає з необхідності адаптації українських підприємств до розвитку ринку, а також до системи стратегічного управління виробничою діяльністю, що широко застосовується у господарській практиці підприємств економічно розвинутих країн.